

MATEŘSTVÍ NA DÁLKU. TRANSNACIONÁLNÍ MATEŘSTVÍ UKRAJINSKÝCH MIGRANTEK V ČESKÉ REPUBLICĚ /

PETRA EZZEDDINE¹

Motherhood at distance. Transnational motherhood of Ukrainian migrants in the Czech Republic

Abstract: The Czech Republic is chosen by Ukrainian transnational mothers as a destination for their economic migration, mainly because it is possible, due to the geographical distance, to conduct a circulation migration between the two countries. The life “here” and “there” and the mobility of female labor migration gives, on the one hand, Ukrainian mothers the possibility of coordinating productive and reproductive work but, on the other hand, they are “trapped” in the net of unskilled work, and it is hard for them to get a stable job position. I analyze how gender operates in transnational spaces, and what impacts it has on the experience of motherhood. I describe how transnational Ukrainian mothers narratively construct and emphasize their experiences with transnational motherhood.

Key words: biography, migration, motherhood, transnational care practices

Úvod

Definovat něco tak složitého jako mateřství má svá úskalí. Můžeme být poetičtí jako Ruddick (Ruddick 1989: 4) a tvrdit, že mateřské praktiky začínají a končí láskou, která je „intenzivnější, zmatenější, ambivalentnější, jedovatě sladší, než cokoli jiného prožijí“. Nebo být pragmatičtí jako americká feministická antropoložka Nancy Scheper-Hughes (1993: 5): „Mateřská láska je všechno ostatní než přirozená, a místo toho reprezentuje matrix obrazů, významů, sentimentů a praktik, které jsou všude sociálně a kulturně produkovány.“ Jak tedy definovat mateřské praktiky a transnacionální mateřství na „dálku“? Můžeme jenom konstatovat, že transnacionální matky prožívají v zahraniční pracovní migraci prostorovou, časovou a emoční separaci od svých vlastních dětí. Zároveň jsou však zodpovědné za výživu svých nukleárních a rozšířených rodin.

Výzkumy rodinné struktury migrantů a migrantek (Ezzeddine, Kocourek 2006; Gabal Consulting 2007) ukazují, že 55 % migrantek z Ukrajiny žije v ČR bez svých dětí. Tvoří tak nejpočetnější skupinu transnacionálních rodičů, kteří žijí a pracují v České republice.

Příčinou vysokého počtu transnacionálních matek je nejenom geografická vzdálenost mezi Českou republikou a Ukrajinou, ale i možnost tzv. cirkulární migrace, která umožňuje migrantkám lepší koordinaci jejich reprodukčních a produkčních aktivit. Existenci transnacionálních rodin ale zejména utvrzuje nekonceptní státní migrační a integrační politika České republiky. To vede k tomu, že se v případě pracovních migrantek nedodrží právo na rodinu, i když je zakotveno v několika mezinárodních konvencích (Ezzeddine 2011). Parreñas (2001) argumentuje, že přijímající státy těží nejen z levné práce migrantů a migrantek, ale zejména z jejich minimalizovaných potřeb. Svými migračními politikami v podstatě podporují cirkulární individuální migraci v rodinách s nízkými příjmy, která je pro přijímající státy výhodná, protože nemusí nést zodpověd-

nost za jejich reprodukci. Podle Parreñas globalizace způsobuje, že tyto transnacionální matky žijí paralelní životy, kterými globalizaci jako takovou dále umocňují.

Ve svém příspěvku se pokusím popsat, jakým způsobem ukrajinské migrantky narativně konstruují a zvýznamňují své zkušenosti s transnacionálním mateřstvím. Zaměřím se na následující životní etapy: rozhodování o migraci, první etapu pracovní migrace (migraci na zkoušku), obnovování mateřských praktik (návštěvy dětí) a sloučení rodiny.²

Metodologie

Před začátkem svého výzkumu jsem stála před zajímavou metodologickou otázkou. Jak zkoumat něco tak složitého uchopitelného, jako jsou mateřství a praktiky péče v těžko ohraničitelném a geograficky rozlehlém transnacionálním prostoru.

V případě etnografického studia transnacionální migrace můžeme nahlížet na transnacionální procesy jako na abstraktní kulturní pole nebo reprezentace, které mohou být lokalizovány v životních zkušenostech individuálních jedinců (migrantek) a jejich rodin. Tímto způsobem argumentuje Vertovec (1999), když rozvíjí koncept multilokálního životního světa. Ten vychází z předpokladu, že různé identity zprostředkovávají jednotlivcům každodenní smysl vlastní pozice v různých polohách sounáležitosti a příslušnosti. Jak uvádí Szaló (2000: 76): „Koncept životního světa je v tomto případě zásadní proto, že nabízí možnost pojmout sociální konstrukci sebepojetí a příslušnosti přistěhovalců v rovině jejich každodennosti.“

Proto jsem se ve svém výzkumu rozhodla využít metodu biografického interview, které, jak se pokusím následně vysvětlit, efektivně a zajímavě „lokalizovalo“ žitou zkušenost transnacionálního mateřství do biografického vyprávění. Právě tento specifický způsob nazírání mi pomohl vnímat ženskou migraci nejen jako formu sociálního procesu, ale také jako konkrétní žitou zkušenost.

Podobně argumentuje také Breckner (2001: 2–3), která tvrdí, že biografie je sociální konstrukce a proces jeho interakční produkce je umístěn „vně“ a referuje „k různým sociálním kontextům“. Cílem rekonstrukce biografie je analyzovat životní příběhy v různých sociálních a osobních kontextech. Ono sociální a osobní je velice úzce propojeno. Podle Breckner má být právě propojení v různých polích akce, která jsou dána všeobecnými a partikulárními částicemi a strukturami ve stejném čase, cílem našich biografických analýz. Biografie (nebo životní příběh) tak slouží jako instrument sociální regulace, je vnímána jako subjektivní a autentická reprezentace vypravěčova života.

UVĚDOMUJI SI, ŽE OSOBNÍ VYPRÁVĚNÍ JE DYNAMICKÝM A FORMATIVNÍM PROCESEM, DO KTERÉHO VSTUPUJE KROMĚ VYPRÁVĚČE/KY TAKÉ POSLUCHAČ/KA. Význam příběhu se tak vytváří společně s různými rolami, pozicemi a zájmy posluchačů. Jak připomíná Erel (2007: 5): „Příběh o útěku z domova může nabýt různých významů, jestliže je vyprávěn feministické migrantké skupině, sociálnímu pracovníkovi nebo širší skupině v rámci internetové komunikace.“

Pro zvolené výzkumné téma jsem použila tzv. epizodický typ biografického výzkumu (Denzin 1989). První rozhovory jsem začínala etapou narození prvního dítěte a končila aktuálním stavem se zkušeností s pracovní migrací a transnacionálním mateřstvím. Rozhovory jsem poté sbírala opakovaně v průběhu čtyř let, a tak se mi podařilo zachytit změny v životních trajektoriích žen, jako jsou změny práce, kvalifikace, rozvod, uzavření manželství, stejně jako reunifikaci s jejich dětmi.

Pro svůj výzkum jsem zvolila tzv. účelový typ vzorku (tzv. *purposive sampling*). Kontakt s jednotlivými ženami probíhal metodou sněhové koule. Do vzorku jsem nakonec zahrнула 15 transnacionálních matek původem z Ukrajiny. Hlavním kritériem pro začlenění migrantky do vzorku byla skutečnost, že musela být matkou nejméně jednoho nezletilého dítěte, které žije doma na Ukrajině. Do mého vzorku se nakonec dostaly ženy různých kvalifikací, věku, svobodné matky, vdané i rozvedené ženy.³ Zkoumala jsem čtyři vdané ženy (které pobývaly v ČR se svými manžely-pracovními migranty), čtyři vdané ženy, které ale se svými manžely nežily, byly v odluce, pět rozvedených žen (dvě se rozvedly během své pracovní migrace), jednu svobodnou matku a jedna žena byla vdovou. Jelikož v životech (a také biografiích) 11 zkoumaných žen absentoval mužský partner-otec rodiny, ve svém příspěvku se zaměřím pouze na subjektivní ženskou zkušenost mateřství. Výjimku učiním pouze v případě, kdy do vyprávění (o průběhu sloučení rodiny) aktivně vstoupí manžel mé informátorky a ocitne se tak v pozici konverzačního partnera v procesu interview.

Realizace mého výzkumu předpokládala intenzivní vztahy se zkoumanými ženami. Je ale zřejmé, že při daném počtu žen (15) jsem nemohla rozvinout bližší vztahy se všemi ve stejné intenzitě a kvalitě. Pro některé ženy jsem se stala (troufám si říci) přítelkyní, byla jsem zvána na jejich svatby, narozeniny nebo jsem se zúčastnila návštěvy jejich rodin

v České republice. Některé ženy nosily mým dětem i mně dárky (zejména ukrajinské bonboniéry a alkohol) a také já jsem je při specifických příležitostech ráda obdarovávala. Pro jiné ženy jsem se stala spíše jakousi „právní“ konzultantkou a pomáhala jsem jim při vyřizování legálního statusu na cizinecké policii, doprovázela jsem je při jednáních na úřadech práce a společně jsme řešily možnosti legálního sloučení rodiny. Jelikož jsem pracovala biografickou metodou, při aplikaci, u které se předpokládá výskyt tzv. osobních údajů (podle zákona 101/200 Sb. ze dne 1. 1. 2005), použila jsem proto informovaný souhlas, který mé spolupracovnice ve výzkumu (participující transnacionální matky) informoval o zpracování dat (včetně anonymizace a archivace) a zároveň také informoval o další potenciální práci s výzkumem jako takovým (publikace, konferenční příspěvky atd.). Z tohoto důvodu jsou v mé studii jména všech informátorek anonymizována.

„Ať se mají lépe než my...“ neboli rozhodování o migraci

„To máme my ženský těžký. To je tak dáno. Musíme makat pro svou rodinu. Každá máma chce to nejlepší pro své děti. To už tak je, musíme to vydržet, když to není lehký. To je náš osud zkrátka.“ (Natalia, 36 let, tři děti)

V následující části budu analyzovat, jakým způsobem transnacionální matky z významňovaly ve svých vyprávěních osobní rozhodnutí migrovat za prací. Jak jsem se již zmínila při charakterizaci svého výzkumného vzorku, v životě většiny mých informátorek a jejich rodin absentoval mužský partner.

Výživa rodiny tak spočívala zejména na bedrech žen. Kromě osobních důvodů, které vedly ženy k pracovní migraci, je důležité připomenout i společenský a historický kontext, ve kterém se tato rozhodnutí odehrávají. Solari (2010: 225) argumentuje, že v porovnání s Ruskem můžeme Ukrajinu historicky považovat spíše za matriarchální společnost. To se odráží i v nacionalistickém diskursu, který symbolizuje právě ženská bohyně: „Novou ikonou ideálního ženství na Ukrajině je Berehyňa, pohanská bohyně, která ztělesňuje ochranu srdce rodiny a ukrajinského národa.“ Berehyňa je tak vnímána jako silná a pracovitá žena, která je zodpovědná za péči o blaho rodiny a národa. Jiní autoři (Kiblit-skaya 2000; Verdery 1994) vysvětlují feminizaci ukrajinské pracovní migrace spíše socialistickou sovětskou zkušeností, kdy ženy ve velké míře participovaly na trhu práce (byly zodpovědné za rodinnou ekonomiku) a zároveň také pokračovaly v naplňování svých povinností v domácnosti. Sověští muži tak přišli o některé patriarchální funkce a odpovědnosti, což se projevuje i v realitě současné Ukrajiny. Protože jsou ukrajinské ženy marginalizované na trhu práce, a zároveň se od nich vyžaduje zabezpečení rodiny, ideálním řešením se jeví pracovní migrace spojená se zasláním remitencí (Solari 2010; Tolstokorova 2010). Jak ale dále ukážu, na současné Ukrajině jsou sice remitence migrantských žen ví-

tány, ale současně je transnacionální mateřství ukrajinskou společností také negativně hodnoceno.

Analýza biografických vyprávění ukázala, že strategie rozhodování, zda migrovat do zahraničí, které volí ukrajinské migrantky, jsou pevně zasazeny kolem hlavní argumentace – lepšího života pro jejich děti. Pro lepší budoucnost svých dětí podnikly transnacionální matky nelehký krok, migrovaly za prací, musely se vypořádat se steskem po svých dětech a s pocitem osamocení v cizím velkoměstě. Tato světlá budoucnost byla ve vyprávěních spojena s dosažením stálého finančního zabezpečení, vyšších mezd (než mají jejich matky), kvalitního vzdělání a možnosti pracovat a žít v zahraničí.⁴

Rozhodnutí odejít od svých dětí a migrovat bylo spojeno s detailním popisem faktorů, které vedou k migraci (tzv. push faktorů). Vyprávění obsahovala detailní popisy hospodářské krize na Ukrajině, laickou analýzu cenové politiky, míry korupce, nezaměstnanosti a alkoholismu. Obraz špatné ekonomické situace plnil v jejich vyprávěních kontrastní funkci k jejich současné situaci – ekonomicky zkvatněného životního standardu, staly se materializovaným důkazem „oprávněnosti“ nebo „správnosti“ nelehké volby migrovat bez svých rodin.

„Na Ukrajině to bylo hrozný. Přišla inflace, lidé neměli peníze. Dostávali jsme jenom takové papírky na jídlo. Na nic víc jsme neměli nárok. Měli jsme malé děti, bydleli jsme u rodičů a pak přemýšlíš, jak budeme žít. Děláš to pro rodinu. Pro lepší budoucnost.“

(Irina, 31 let, dvě děti)

„Takže dcera doma chodí na aerobik, chodí plavat do bazénu, tak tím pádem ta úroveň je pro nás lepší, protože člověk nepřemýšlí nad tím, že ty peníze může investovat trochu jinak, nejenom na to jídlo. Pracujeme oba dva, a těch peněz nám stačí na dítě a něco posílat domů, zaplatit nájem...“

(Jekatěrina, 32 let, jedna dcera)

Specifickým spouštěčem narativ o pocitu viny byla kvantifikace doby odloučení od dětí a verbalizace data odchodu z Ukrajiny. Verbalizace délky pobytu v České republice jim nekompromisně připomínala ztracený čas, který strávily bez svých dětí a který se nikdy nevrátí.

„Nejtěžší pro mě bylo, já tady byla od devadesát devátého roku, kolik jsem tady let bez dcery... ((pláč)) v tom roce jsem já přijela, dcera šla v dva tisíc prvním nebo druhém do školy, a přijela jsem v půlce druhé třídy, takže v podstatě já dceru neviděla tři roky. Nejezdila jsem domů jenom kvůli tomu, abych mohla dělat doklady, byt, abych tady měla opravdovou práci... Já věděla, že dcera sem přijede, že my jí můžeme dát tady jenom jídlo. Takže nejhorší byly ty tři roky, kdy já taky makala ohromně, pracovala jsem, téměř vůbec jsem nejedla, protože sbíraly jsme ty peníze, kvůli tomu, aby dcera sem přijela. Ty tři roky byly pro mě nejtěžší, tak jako, když jsem to dítě opravdu neviděla, neviděla, jak dítě vyrůstá, a neviděla,

jak šlo do první třídy. Když bylo prvního září, tak já dostala šilenný záchvat nervový, že já to dítě nevidím, sice já ji poslala odtud všechno do první třídy. Všechno, všechno ona tam byla nejlépe oblečená, vybavená...“

(Nina, 39 let, jedna dcera)

Tento motiv se v analyzovaných vyprávěních výrazněji projevuje u matek, které zanechaly doma děti ve věku od šesti měsíců do tří let, kdy společnost předpokládá úzký fyzický kontakt matky a dítěte. Znejistění genderové identity se projevovalo zpochybňováním vlastních mateřských schopností a praktik péče o děti. Příkladem může být příběh Oxany (30 let, jedna dcera), která odešla do České republiky spolu se svým manželem, když bylo jejich dceři asi šest měsíců. Když jsem s Oxanou byla v kontaktu, bylo její dceři už osm let. Oxana znovu otěhotněla a s manželem se rozhodli, že ona se vrátí k dceři na Ukrajinu a on zůstane v ČR pracovat. Poslední rozhovor, který jsem s Oxanou nahrávala, jsme z důvodů emočního vypětí ani nedokončili. Bylo den před jejím odchodem a bylo znát, že Oxana hodně přemýšlí o své dceři a znovuobnovení (rekonstrukci) své mateřské role:

„Já nevím, jak to bude. Nevím... Já už nevím, jaké je to být mámou. My jsme tady žili sami, zvykli jsme si. Neumím si představit, jak budu vstávat k dítěti a jak budu žít na Ukrajině. Zvykla jsem si tady... Nevím, jak to bude..... ((pláč)).“

Jak ukazuje výzkum Lutz a Palenga Möllenbeck (Lutz, Palenga-Möllenbeck 2009), nenaplnění tradičně očekávané role intenzivně pečující matky se může odrážet v reprezentacích obsažených ve veřejném diskursu, které produkují média na Ukrajině. Argumentují, že právě mediální diskurs na Ukrajině formuje stereotypní obraz špatných matek, které opouštějí své děti, ze kterých se stávají sociální sirotci. Jak ukázal můj výzkum, diskurs médií se poté reprodukuje zejména v prostředí státních institucí – škol, úřadů a zdravotnických zařízení. Příkladem může být vyprávění Leny (34 let, jedna dcera), kterou opustil její ruský manžel, a ona zůstala s dcerou (osm let) sama. Při rozvodovém řízení byla použita argumentace, že je špatná matka, která opustila své dítě kvůli vysokému výdělku v zahraničí:

„Tak on opustil svou manželku, ale já jsem svého manžela neopustila. Já jsem ta špatná, která nepečuje o své dítě. Kdo by nám dal peníze, ukrajinský stát? Ptala jsem se těch soudců, co jste pro nás udělali, abysme nemusely odcházet od svých dětí? Dali jste mi práci, dáte mi peníze? Nic jste neudělali, tak potom mě neposuzujte.“

Transnacionální matky byly (i po několika letech práce v zahraničí) nuceny vypořádat se s podezřením ze společensky nepřijatelného typu práce a nařčení z prostituce, práce striptérek a barových tanečnic. V nejtěžší situaci byly ženy, které při emigraci nevyužily podpory sociálních mig-

rantských sítí, které by mohly alespoň potvrdit „pravdivost“ údajů, které poskytují o své práci v migraci.

Migrace na zkoušku

Česká republika je ukrajinskými transnacionálními matkami volena jako cíl pracovní migrace zejména proto, že vzhledem ke geografické vzdálenosti je možné cirkulačně migrovat mezi oběma státy. Také v analyzovaných vyprávěních jsem mohla pozorovat narativní pravidelnosti v popisu strategie ženské cirkulační migrace.

V počátku migrace ženy volily tříměsíční pobyt v České republice. Bylo to spíše pragmatické rozhodnutí, které jim nejprve umožňovalo legální vstup na území ČR pouze na turistické vízum. Za druhé ženám tyto tři měsíce umožnily alespoň trochu se zorientovat v prostředí přijímající společnosti a trhu práce. Toto období ale mělo pro ženy také emocionální význam. Stalo se separační zkouškou, zkouškou, jak (a jestli vůbec) vydrží dlouhé odloučení od svých dětí.

Domnívám se, že právě tato část biografii byla ve vyprávěních zajímavě konstruována. Ve většině případů ukrajinské migrantky počáteční etapu své migrace ve svých naracích úplně vynechaly. Během biografického rozhovoru jsme se vrátily k tomuto období až při pokládání vyjasňujících otázek, kdy jsem se jich na to cíleně zeptala. Kategorizovala jsem zde dva typy vyprávění, které jsem rozlišila v analyzovaných vyprávěních. Jako typické případy těchto narativních způsobů jsem vybrala vyprávění Nataši (44 let, tři děti) a Jekatěрины (32 let, jedna dcera).

Vyprávění 1:

P.E.: „Můžeme se teď vrátit k té části vašeho života, kdy jste přišla po první do České republiky?“

Nataša: „No, to jsem normálně přijela na turistické vízum, hledala práci. To víš, na zkušenou to bylo. Tak jsem to brala, že to není na furt. V pohodě ...“

Vyprávění 2:

P.E.: „Můžeme se teď vrátit k té části tvého života, kdy jsi přišla poprvé do České republiky?“

Jekatěrina: „Jo, na to jsem zapomněla. To bylo... to bylo nejtěžší vůbec. To jsem furt měla v hlavě obrázek, jak mě vyprovázeli k autobusu v Užhorodě. Jak tam stáli, a malá byla mámě na rukou. Usmívala se, a já jsem brečela celou cestou. A pak mi bylo hrozně smutno, celou tu dobu. Myslela jsem, že to nevydržím. Tak se mi stýskalo. To si člověk musí zvyknout na to. Nerada na to vzpomínám ((ticho)).“

Když porovnáme obě uvedené sekvence vyprávění, tak v případě Nataši je zřejmé zlehčování osobní situace. Toto období Nataša hodnotila pragmaticky a měla ho pouze „na zkoušku“. Naopak v případě Jekatěрины můžeme sledovat záměrné vytěsnění emočně bolestivého období, na které nerada vzpomíná. V obou typech vyprávění ale můžeme najít také podobné rysy. Fyzické odloučení matek a dětí ženy vnímaly jako stav dočasný, o kterém migrantky sní, že to „jednou skončí“.

Motiv „dočasnosti“ byl obsažen ve všech analyzovaných vyprávěních. Víra v opětovné spojení pomáhala migrantkám snášet nelehké podmínky v migraci, stejně jako překonávat byrokratické překážky, které zabraňují oficiální reunifikaci rodiny v České republice. Strategie „dočasné“ migrace se také projevovala v životním stylu nově příchozích pracovních migrantů a migrantek v České republice. Migrantky se v této fázi migrace snažily redukovat náklady na bydlení (a uspořít tak co nejvíc remitencí). A proto zejména na počátku své migrace bydlely v kolektivních formách bydlení, jako jsou například levné dělnické ubytovny. Tuto dočasnou formu ubytování volily také proto, že zejména na počátku migrace se poměrně často vracely domů. Poměry na ubytovnách, kde se setkávali různí lidé (kteří by se za jiných okolností možná nepotkali), různých profesí a migračních příběhů, popisuje Alina (40 let, dvě děti):

„Ze začátku jsme bydleli na ubytovně, tam byly takové tři pokoje, v jednom pokoji patnáct chlapů bylo. To nebylo pro ženský, to byl děs. Různí lidé, chlast, musíš si dávat pozor, aby ti neukradli, co vyděláš. V noci se bojíš jít i na záchod, furt dvě jsme chodily. Ale pak jsme bydleli s dvěma rodinami, takže tři rodiny pohromadě. Ale to už bylo přeci jen lepší.“

Jistá „dočasnost domova“ na ubytovnách dávala migrantkám prostor pro rozhodování, zda zůstanou pracovat v České republice, nebo se vrátí domů ke svým rodinám. V biografických vyprávěních jsem mohla sledovat, že ženy ve svých naracích tuto část své migrace reflektovaly jako vůbec nejobtížnější etapu pracovní migrace. Mluvily o tom, že je překvapily obtížné podmínky na ubytovnách, ve kterých žily, a se kterými před svým odchodem zřejmě nepočítaly. Z Ukrajiny odcházely v sociálně složité situaci a migraci vnímaly jako krok k nové „světlé budoucnosti“. Nesnily o zklamání a frustraci, které jim přinesl život na ubytovnách:

„Jako já jsem si myslela, že když odejdu do Čech, tak už to bude jenom lepší. Pak přijdu do Prahy a tam pak bydlím na té hnusné ubytovně. Říkala jsem si, stálo ti to za to, takovýhle život? To už jsem mohla v klidu zůstat doma. Sprchy na chodbě, v noci se bojíš dojít si i na záchod, protože tam bydleli muži i ženy spolu. Já jsem v noci chodila po městě, abych nemusela jít domů brzy, na tu ubytovnu. Jenom se vyspat a jít. Vydržela jsem tam jenom měsíc... Pro chlapy to je jednodušší...“ (Lena, 34 let, jedna dcera)

Dobu, kterou ženy strávily na ubytovně, se proto snažily minimalizovat, a co nejdříve se odstěhovat do sdíleného podnájmu. Cena podnájmu byla ale vyšší, než si ze začátku migrace mohly dovolit, proto se snažily najít si ke své mzdě ještě další doplňkový příjímek (například úklid v domácnosti). Ten pokrýval z větší části právě náklady na kvalitnější ubytování, které bylo pro jejich setrvání v migraci velice důležité. Když už se ženy definitivně rozhodly, že budou pokračovat v pracovní migraci i následující měsíce a roky, snažily se

zvýšit materiální komfort i ve sdílených bytech. V některých případech si byty pronajímalo více rodin nebo kamarádek. Příkladem mohou být dvě rozvedené kamarádky, které si přivezly dvě děti (ve věku 10 a 12 let) a pronajaly si třípokojový byt, ve kterém ještě jeden pokoj sdílely s dalšími dvěma migrantkami. Skupinové sdílení bytu se jeví jako výhodná strategie zejména pro matky samoživitelky, jelikož koordinace práce a mateřství je obtížná nejen pro majoritní ženy, ale také pro migrantky. Sdílení bytu ale mělo také pozitivní efekt, do jisté míry nahrazovalo sociální a emoční podporu rozšířené příbuzenské sítě, na kterou byly zvyklé z Ukrajiny.

„My jsme tady samy holky od nás, všechny máme děti a tak si povykládáme o životě. Není to jednoduché být pryč z domu, teď se i zabavíme, ale ze začátku jsem jenom plakala.“

(Máša, 30 let, jedna dcera)

„Já bych nemohla tady bydlet sama, když tady bydlím, alespoň mám pocit, že mám tady jako rodinu. Všechno si říkáme, řešíme. Nevím, jak bych to tady zvládla sama...“

(Yana, 28 let, jeden syn)

Vytváření si domova v jeho materializované podobě (jakým je zařizování bytu, domu) můžeme také vnímat jako symbolický akt přemístění sebe sama do jiného sociálního prostoru nebo sociálního vztahu (Miller 2010). Domnívám se, že to je kromě ekonomických důvodů hlavním důvodem, proč ukrajinské transnacionální matky odkládají zařizování pronajatých bytů, i když v provizoriu bydlí i osm let.

Aktualizace mateřských praktik

V analyzovaných biografích jsem identifikovala další významnou narativní kategorii – vyprávění o cirkulačních návratech domů a návštěvách svých dětí. Během nich ukrajinské transnacionální matky obnovovaly své mateřské praktiky. Vnímání „návratů domů“ by se v analyzovaných biografích dalo rozdělit na dvě kategorie. V prvním případě byl vnímán jako sentimentální a tělesný, kdy „můžou děti konečně obejmout a přitulit se k nim“. Tento typ vyprávění se výhradně týkal návratů k malým dětem – do věku puberty:

„Já jsem se hrozně těšila domů za malou, počítala jsem dny. Když byla ještě menší, tak jsem si ji hned vzala do postele, celou dobu jsme spolu spaly. A ona chudák mě objímala první noc, hrozně moc. Jako by mě nechtěla pustit ((pláč)). Já jsem jí ani nemohla říct, kdy pojedou zpátky, to jsem jí neříkala.“

(Světлана, 27 let, jedna dcera)

Ve druhém případě byl návrat domů ve vyprávěních vnímán jako něco problematického a bolestivého, co ženám připomínalo jejich vzájemné odcizení a ztrátu kontroly nad výchovou dětí.

„Já se už ani moc domů netěším, kluci jsou v pubertě, neposlouchají mě. Babička je už unavená, už jim nestačí, dá jim

volnost a můžou všechno. Když jsem pak doma, jen se hádáme, odmouávají mi. Je to těžký pro mě, jsou jiní, vyrostli beze mě, tak s tím nic nemůžu dělat. Začali kouřit a pít a mně se to nelíbí, ale když odejdu, to neuhlídám, že jo...“

(Nataša, 44 let, tři děti)

V době své nepřítomnosti se transnacionální matky mohly spolehnout ve výpomoci a „náhradní“ péči na své rodiče. To bylo v jejich rozhodování odejít do pracovní migrace zcela rozhodující. Ženy ve svých naracích uváděly, že se mohly spolehnout na své rodinné sítě, protože „máma mě taky dobře vychovala“, a věděly, že „jim bude u nich dobře“.⁵

V analyzovaných případech se jednalo výhradně o babičky dětí, v některých případech dokonce střídavě pečovaly dvě babičky nebo starí rodiče pečovali najednou o děti dvou transnacionálních matek, svých dcer. Zejména ženy, které pocházely z rurálního prostředí západní Ukrajiny, kde jsou dosud silné rodinné vazby, byly na výpomoc ze strany svých rodičů (zejména babiček) již zvyklé.

„Já nevím, jak děti vyrostly, vždyť byly malinké, měla jsem pomoc. Máma, sestra, všichni jsme žili v jednom domě. Já jsem k synovi ani v noci nevstávala, moje máma chodila k němu. Moc nám pomáhali, protože my jsme v té době začali stavět ten dům.“

(Alina, 40 let, dvě děti)

Zde si dovoluji poukázat na význam babiček v prostředí ukrajinské rodiny, který souvisí s historií spojenou s přináležitostí se sovětským státem. Podle tvrzení Verdery (1994) byl v tomto období běžný nízký důchodový věk (55 let žena a 60 let muž), to vedlo k posílení neplacené domácí práce, kterou mohli v domácnosti vykonávat prarodiče. Podobně hovoří i Solari (2010), když tvrdí, že sovětská rodina byla rozšířená rodina se silnou postavou babičky, která vedla domácnost a byla zodpovědná za výchovu pravnoučat.

Za poskytnutí náhradní péče se od migrantek očekávalo pravidelné zaslání části výdělku z migrace, který byl využit nejen ve prospěch dětí, ale také významně podporoval i samotné pečovatele (babičky, dědečky). Bylo výhodným ekonomickým řešením jak pro samotné transnacionální matky, tak také pro širší rodinnou jednotku. Ukrajinské ženy posílaly část svých výdělků (remitencí) nejen svým dětem, ale také těm, kteří (které) o ně pečovali. Na straně druhé, toto generační propojení ale přinášelo rovněž mezigenerační konflikty, zejména související s výchovou dětí. Problémy nastávaly nejen mezi dětmi (zejména v období puberty), ale také mezi transnacionálními matkami a babičkami. Transnacionální matky mi vyprávěly o tom, že zejména babičky „už na děti nestačí“, „všechno jim dovolí“, „nebo jsou moc měkké“. Při svých návštěvách řešily zejména problémy se školní docházkou, denním režimem, pozdním příchodem dětí domů a jiné podobné „prohřešky“.

Schéma dobrá babička a špatná matka ale není tak jednoduché. Transnacionální matky se na dálku staly jakými

Tabulka 1: Rozhodování o sloučení rodiny.

1. Jako volba matky (dětí ve věku do 15 let)	a) jistota: „Určitě si je přivežu, to vím určitě.“ „To jediné vím, že si ho tu přivežu. To je jasný pro mě.“
	b) stabilita: „Když budu mít tady všechno pro život, tak si je přivežu do Prahy.“ „Připravím všechno pro ni tady, bydlení, dohovořím školu a pak si ji tady dovežu.“
2. Jako volba dětí (dětí ve věku 15 let a více)	„Když budou chtít, tak přijdou ke mně.“ „Jestli se nakonec rozhodnou se mnou v Praze žít, tak i budu moc ráda.“

„rozhodčími“ nebo „mediátorkami“ ve sporech mezi babičkami a dospívajícími dětmi. Jedna nebo druhá strana konfliktu kontaktovala matky telefonem (mobilem) za účelem řešení sporu. Během svého terénního výzkumu jsem byla svědkyní několika podobných telefonických rozhovorů, které řešily jeden konflikt dokonce v průběhu celého dne. Lutz a Möllenbeck (2009) tento typ komunikace řadí ke specifickým formám znovuobnovování mateřských praktik (*updating of maternal practices*) v transnacionálním prostoru pomocí moderních technologií. Na rozdíl od jejich výzkumu polských migrantek v Německu, „mé“ migrantky nepoužívaly internet, což se dá podle mého názoru odůvodnit slabší ekonomickou silou ukrajinských migrantek v ČR a také tím, že ani jedna z mých informátorek nežila přímo v domácnosti, o kterou pečovala (kde by pravděpodobně internet měla k dispozici).

„Konečně spolu“ (sloučení transnacionální rodiny)

Přítomnost rodiny v migraci je zejména pro ženy velice důležitá (Aranda 2003). Velkou měrou ovlivňuje strategii rozhodování o trvalé formě migrace – tedy, zda migrantky zůstanou a po jak dlouhou dobu – v místě své migrace. Odloučení od rodin bývá těžší i pro ženy, které migrují samostatně, případně nemají v migraci mužského partnera nebo jsou rozvedené (Aranda 2003). Způsob, jakým transnacionální matky mluvily o opětovném spojení rodiny, by se dal kategorizovat podle toho, v jakém věku byly děti, které bez nich zůstaly doma na Ukrajině a v jaké fázi pracovní migrace se transnacionální matky nacházely. Ve vyprávěních jsem identifikovala následující kategorie, které jsem rozlišila podle toho, jakým způsobem ženy vnímaly vlastní rozhodnutí rodinu v migraci spojit, a podle osoby, která toto rozhodnutí učinila (viz tab. 1).

Vedle vlastních důvodů a osobního rozhodnutí, které vedou transnacionální matky ke sloučení jejich rodin, nesmíme zapomenout na strukturální podmínky, ve kterých se ženy rozhodují a které jejich kroky podmiňují a limitují. Zejména stávající česká legislativa rozhodně neulehčuje ukrajinským matkám (a otcům) proces sloučení rodiny v zemi jejich migrační destinace, mohou vyvíjet různé (i nelegální) strategie, kterými jej dosáhnou (Ezzeddine 2011). Příkladem může být vyprávění Tamary (32 let, jedno dítě):

„Tak my (s manželem) jsme se kvůli tomu dostali do azylu, to bylo nejlepší. A na základě těch dokladů, že my tady žádáme o azyl, jsme to měli jednodušší, aby dcera už přijela k nám. Že my jako nemůžeme odsud odjet. Tak dcera sem přijela v půlce druhé třídy, spolu s tchýní. Jenže chudák holka ani nevěděla, že bude tady s námi. Tchýně se bála jí to říct, že ona jede k nám, aby to neřekla na hranici celníkům. My jsme jí udělali pozvánku na měsíc, tak dcera sem přijela. Měsíc tady byla a tchýně odjela... Díky bohu, dcera už tady šla do šestý třídy, léta tady už je.“

Do procesu reunifikace, zejména legalizace tohoto procesu a komunikace s cizineckou policií, vstupovaly i některé rodiny, pro které mnou zkoumané ženy pracovaly jako pomocnice v domácnosti nebo chůvy. Ukrajinským ženám pomáhaly psát zvací dopisy, doprovázely ženy na cizineckou policii, případně zajišťovaly samotné pozvání, ke kterému bylo nutné prokázat poměrně vysoký finanční obnos, který sloužil jako jistina. Během 4 let, kdy jsem prováděla svůj výzkum, si do České republiky přivezlo šest žen (z celkového počtu 15 zkoumaných žen) deset dětí ve věku 6 až 15 let. Ukázalo se, že si opětovné zintenzivnění vztahu s dětmi idealizovaly. Předpokládaly, že znovuobnovení intenzivního mateřství půjde „jaksi samo od sebe“ nebo „přirozeně“, protože „vždyť jsem máma a oni mé děti“. Proces spojení rodiny a zejména obnovení emočních vztahů rozhodně nebyl jednoduchý, jak pro matky, prarodiče, tak i pro děti samotné.

„No, volali jsme každý týden, nějaké penízky jsme zasílali babičkám, na jídlo a na oblečení, na takový ty věci. Maminka manžela je taky učitelka, takže já jsem se nebála, děti budou v pohodě... Jezdili jsme domů dvakrát, třikrát v roce. Pro děti to bylo taky strašně trauma, protože se vždy těšily, že přijedou rodiče. Přijeli jsme a oni si na nás zvykly a pak zase jsme odjeli. Bylo to strašně, a nejhorší bylo, v podstatě jsme byli pět let rozdělení a teď to strašně cítíme, ten rozdíl je dost cítit, že jsme s nimi nebyli.“

(Irina, 31 let, dvě děti)

Období, během kterého žili transnacionální matky, otcové a děti bez sebe, se pohybovalo mezi 4 až 12 roky. To je skutečně dlouhá doba, po kterou si děti zvykly na rodinu babičky, která o ně v nepřítomnosti matek pečovala, a také rodiče si zvykli na život bez svých dětí. Rodičovství přináší za každých okolností změnu životního stylu, tak je tomu i v případě transnacionálních rodin. Vyprávění ukrajinských žen obsahovala hodnocení této náročné etapy jejich života jako kroku, který byl těžký, ale rozhodně ho chtěly podstoupit:

„Viš, nebylo to jednoduché, když děti přišly ke mně. Sama jsem byla na ně tady. Nebylo moc času, chodila jsem do práce. Ony si zvykaly ve škole, neuměly česky, chtěly domů. Tady byly Ukrajinci, doma je doma. Já se snažila, ale nebylo moc času na ně. Samotná ženská, musela jsem vydělávat peníze na byt, jídlo... Nebylo to lehký, ale měla jsem je tady. To bylo důležité.“

(Alisa, 45 let, dvě děti)

Jak jsem již uvedla dříve, romantická představa o „ideální rodince“ ale často brala za své. Některé děti se z jednoho dne na druhý ocitly v úplně novém jazykovém prostředí, musely zvládnout přechod z rurálního prostředí ukrajinské vesnice do urbánního prostředí anonymního velkoměsta. Absence rozšířené příbuzenské sítě a sociální sítě přátel jenom zvýrazňovala pocit osamění nově příchozích dětí. V rámci svého terénního výzkumu jsem se zúčastnila jedné neformální diskuse, která probíhala mezi třemi informatorkami (všechny byly rozvedené samoživitelky), které spolu sdílely jeden společný byt. Jedna z nich si právě přivezla do ČR také svého syna Dmitrije (ve věku 12 let). Ostatní dvě zvažovaly podobnou možnost pro své děti (13 a 15 let). Ukázalo se, že obě dvě pečlivě sledují, jak se Dmitrij aklimatizuje v novém sociokulturním prostředí, jak se cítí ve škole a jak komunikuje se svou matkou. V diskusi říkaly, že si ani neuměly představit, jaký je to pro děti složitý proces. Zejména v období puberty, kdy mladí lidé citlivě vnímají jakékoli změny. Dmitrij se jim zdál osamělý, měl problémy s českým jazykem a pobýval hodně času sám v jejich panelákovém bytě na jednom z velkých pražských sídlišť. Shodly se na tom, že právě v tomhle období je obtížné rodinu spojit:

„Jednou jsme od nich odešly, a jenom proto, že chceme být s nima, tak je budeme trápit. Tam mají všechno, rodinu, kamarády. Když budou chtít samy, tak ať přijdou. Ale teď ne. Podívej na chudáka Dmitrije.“
(Yana, 28 let, jeden syn)

Nyní se pokusím detailněji popsat tři vybrané případy sloučení transnacionálních rodin. V prvním případě si ukrajinská transnacionální matka, která si vzala českého občana, po 10 letech pracovní migrace k sobě do Prahy vzala nejmladší dceru (ve věku 12 let). Na Ukrajině nechala dva starší syny, kteří už byli plnoletí a nechtěli se k ní přestěhovat. Malá Natalie poznala svého otčima pouze ze svatby v Praze a z jeho jedné návštěvy na Ukrajině. Natalie měla problém s češtinou ve škole, cítila se osaměle a neměla ráda svého českého otčima. Po jednom z dalších konfliktů se od mámy v 15 letech odstěhovala ke svému českému příteli, se kterým se seznámila ve škole. Její matka z toho byla velice nešťastná a neuměla se s novou situací smířit:

„Víš co, dobře, já jsem ji jako malou nechala u babičky. Ale neměla se tam špatně, postavila jsem dětem ten dům, měly všechno. Koupila jsem jim počítač, mobily. A Natálka měla všechno. Když jejich táta pil, nebyl k ničemu, tak jsem se o všechno postarala. Nemohla si na nic stěžovat. A jak to bylo možné, tak jsem si ji vzala k sobě. Ale ona se prostě změnila, je to jiná holka. Já jsem ji nemohla vychovávat a babička měla volný režim, už je nezvládala asi. Já nevím. Prostě vůbec jsme si nerozuměly, a hlavně s Tondou. To vůbec. Ona ho vůbec nebrala jako mého muže. A teď se odstěhovala, jsem z toho fakt nešťastná. Nejradši bych ji poslala k našim zpátky. Na vesni-

ci. Tady v Praze je to nebezpečné pro ni. Tonda říká, že jsem ji moc rozmazlila. Já nevím, vždyť byla bez mámy.“
(Nataša, 44 let, tři děti)

Ve druhém případě si ukrajinská matka dovezla svou dceru, které bylo 19 let, a v České republice začala navštěvovat vysokou školu. Jelikož Nina se postupně vypracovala až na pozici sekretářky v jedné ruské firmě a také dále po večerech a víkendech uklízela v domácnostech, platila dceři soukromou vysokou školu, kterou navštěvovaly převážně děti bohatých ruských migrantů v ČR. To, že začaly společně bydlet, vnímaly jako naplnění svého snu (stalo se tak po 10 letech pracovní migrace), ke kterému se obě silně upínaly.

„My jsme si to tak vysnily. Když jsem přijela domů, tak jsme si lehly do postele a vyprávěly si, jak to bude, až budeme bydlet spolu v Čechách, jak bude Jelenočka bydlet se mnou. Jak bude studovat na univerzitě. Ona ví, co všechno jsem pro ni udělala a dělám. Taky mi teď chce pomáhat s úklidy, kvůli školnému. Ale já nechci. Jen ať se učí. To je nejdůležitější. A musím říct, že je premiantka. Fakt!“
(Nina, 39 let, jedna dcera)

Posledním případem bylo již uvedené sloučení rodiny – Iriny (31 let, dvě děti), která v České republice pracovala i se svým manželem Ivanem. Jejich sloučení se podařilo v nejkratší možné době, učinili tak ihned po obdržení povolení k dlouhodobému pobytu. Do Prahy za nimi přijely jejich dvě děti – Ilja (9 let) a Lena (8 let). Děti začaly navštěvovat základní školu na jednom z pražských předměstí a postupně se učily český jazyk. Jak je zřejmé z rozhovoru mezi Ivanem a Irinou, pro sloučení rodiny v migraci je důležité, aby „přežila“ komplikace způsobené migrací a oba partneři spolu dobře fungovali:

Ivan: *„Jo, to jsme od začátku věděli, že prostě sem jdeme žít. A že si je přivezeme. Tak jsme ani tolik peněz neposílali, jako druzí. Ale hledali jsme byt, snažili jsme se něco ušetřit na život tady.“*

Irina: *„Určitě, taky jsme je tu měli na prázdniny, aby si zvykly. I když to bylo drahé, je sem přivést na ty prázdniny, ale věděly, kam jdou.“*

Ivan: *„Jo, a jsme dva, to je důležité, dva platy, to je lehčí než pro ty ženský, co jsou tady bez mužů. Ty se musejí otáčet.“*

Irina: *„Určitě, dva lidi to zvládnou lépe. I to vyřizování dokladů, školy, pojištění, všechno. A taky když přišli, se jim musí člověk hodně věnovat. Aby se necítili, že jsou někde v úplně cizině. Oni šli ke svým rodičům. To bylo důležité.“*

Ivan: *„Jo, kdybychom je vzali později, tak by to bylo horší. Ale oni jsou ještě malí, tak si rychle zvyknou. Lépe než dospělí.“*

V případě Iriny a Ivana se ukazuje, že již od začátku uvažovali o usazení se v České republice a k tomu směřovali všechny své životní strategie i cíl svých remitencí. Společný život v migraci byl v jejich „migračním plánu“ pevně ukotven. Relativně nízký věk dětí, fungující manželství a stabilizovaná

socioekonomická situace v migraci se ukazují jako příznivé faktory, které mohou pozitivně ovlivňovat úspěšné sloučení členů rodiny. Tyto závěry mají paralelu i ve výsledcích našeho kvantitativního výzkumu (Gabal Consulting 2007), které ukazují, že migranti a migrantky s dětmi, kteří či které získají trvalý pobyt (a tím i větší „životní jistotu“ pro život v ČR), směřují své strategie ke sloučení rodiny. Podíl dětí v ČR výrazně ovlivňuje rozhodnutí zůstat v ČR. Rodinné zázemí je tak jednou z nezbytných podmínek integrace, protože právě rodina je nejsilnějším diferenačním faktorem v celém procesu životních strategií, které migranti/ky při své integraci v ČR volí.

Závěr

Každá společnost má genderové hranice vymezeny pomocí norem, které jsou monitorovány a potvrzovány každodenními praktikami, tak je tomu i v případě mateřství. Transnacionální matky nemohou tyto normy (tak, jak jsou ustanoveny v rámci většinové společnosti) ve své každodenní praxi naplňovat (Sotelo 2001). Zatímco na mužskou pracovní migraci je nahlíženo jako na „důležitou pro finanční zajištění rodiny“, migrující ženy jsou zpravidla vnímány jako ty, které od svých rodin „utíkají“ (Parreñas 2001).

Transnacionální matky ve svých vyprávěních mluvily o „těžkém ženském údělu“, o své povinnosti hmotně se postarat o svou rodinu. Přijaly strategii osudové odevzdanosti vůči svému ženskému údělu, která jim pomohla vydržet nelehké podmínky samostatné pracovní migrace. Svou migraci tak vnímaly jako jediné a nejlepší aktivní řešení ekonomické udržitelnosti svých domácností. Jejich vyprávění je tak v souladu s modelem rurálního vnímání ženské pracovní síly, které je kombinováno se socialistickým typem zaměstnávání žen na Ukrajině (Tolstokorova 2010).

Analýza biografických vyprávění ukázala, že strategie rozhodování, zda migrovat do zahraničí, které volí ukrajinské migrantky, jsou pevně zasazeny kolem hlavní argumentace – lepšího života pro jejich děti. Jejich mateřská láska a péče proudí v „transnacionálním proudu lásky“ (Parreñas 2001) a je materializovaná v dárkách a remitencích. Přijetím strategie transnacionálního rodičovství sice roste ekonomická spotřeba rodin migrantek, ale ta je možná jenom za cenu jejich dlouhodobé nepřítomnosti v životě jejich dětí. Souhlasím proto s tvrzením Sotelo (Sotelo 2001:16), která tvrdí: „Transnacionální matky přinášejí nové měřítko kvality mateřství, nové nerovnosti a nové významy rodiny.“

Literatura

- Aranda, E. M. 2003. „Care work and gendered constraints: The Case of Puerto Rican Transmigrants.“ *Gender and Society*, Vol. 17, No. 4: 609–626.
- Breckner, R. 2001. *Biographical interview*. Nepublikované výukové materiály pro Summer School on Narrative Approach to Migration. Budapest: CEU.
- Denzin, N. K. 1989. *Intepretative Biography. Qualitative Methods Research Series 17*. London: Sage.

- Erel, U. 2007. „Constructing Meaningful Lives. Biographical Method in Research on Migrant Woman.“ *Sociological Research Online*, Vol. 12, No. 4: 5.
- Ezzeddine, P. 2011. „Neviditelné ženy (analýza genderové perspektivy integrační politiky ČR).“ Pp. 113–121 in Knotková, B. et al. *Mezi Obzory. Gender v interdisciplinární perspektivě*. Praha: Gender Studie, o.p.s.
- Ezzeddine, P., Kocourek, J. 2006. *Internal Restriction on Czech Labour Market*. Prague: IOM, Global Development Network.
- Gabal Consulting. 2007. *Analýza přístupu migrantů a migrantek na trh práce a ke vzdělávání v ČR*. Praha.
- Kiblitckaya, M. 2000. „Russia's Female Breadwinners: The Changing Subjective Experience.“ Pp. 55–70 in Ashwin, S. (ed.). *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. New York: Routledge.
- Lutz, H., Palenga-Möllenberg, E. 2009. „The „care chain“ concept under scrutiny.“ Příspěvek na konferenci *Care and Migration*, 23.–24. 4. 2009, Goethe University, Frankfurt nad Mohanem.
- Miller, D. 2010. *Stuff*. Oxford: Polity Press.
- Parreñas, R. 2001. *Servants of Globalization: Women, Migration, and Domestic Work*. Berkeley: University of California Press.
- Ruddick, S. 1989. *Maternal Thinking: Towards Politics of Peace*. London: Beacon Press.
- Schepher-Hughes, N. 1993. *Death Without Weeping: The Violence of Everyday Life in Brazil*. Berkeley: University of California Press.
- Solari, C. 2010. „Drain vs Constitutive Circularity: Comparing the Gendered Effects of Post Soviet Migration Patterns in Ukraine.“ *Anthropology of East Europe Review*, Vol. 28, No. 1: 215–238.
- Sotelo, P. 2001. *Doméstica. Immigrant Woman Cleaning and Caring in the Shadow of Affluence*. Berkeley: University California Press.
- Szaló, C. 2000. *Transnacionální migrace (Proměny identit, hranic a věděni o nich)*. Brno: Centrum pro studium demokracie kultury.
- Tolstokorova, A. 2010. „Where Have All The Mothers Gone? The Gendered Effect of Labour Migration and Transition of the Institution of Parenthood in Ukraine.“ *Journal of Eastern Anthropological Review*, Vol. 28, No. 1: 184–214.
- Verdery, K. 1994. „From Parent-State to Family Patriarchs: Gender and Nation in Contemporary Eastern Europe.“ *East European Politics and Societies*, Vol. 8, No. 2: 225–255.
- Vertovec, S. 1999. „Conceiving and Researching Transnationalism.“ *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 25, No. 1: 21–42.

Poznámky

- 1 Tato studie byla podpořena z prostředků Specifického vysokoškolského výzkumu Univerzity Karlovy pro rok 2011, SVV/263 706 „The Economization of Life and Social Inequalities“.
- 2 Text vychází z disertační práce *Ztráty a nálezy transnacionálního mateřství (reflexe genderu v migraci)*, školitelka PhDr. Hana

Havelková, Ph.D., Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova, Praha 2011. Cílem mé disertační práce je analyzovat, jakým způsobem gender operuje v transnacionálních prostorech a jaké to má dopady na prožívání mateřství a formování nových genderových identit. Zajímala jsem se o to, jakým způsobem ukrajinské transnacionální matky narativně konstruují a zvyznamňují své zkušenosti s transnacionálním mateřstvím. Svou pozornost jsem zaměřila také na sociální praktiky transnacionální péče o děti a sociální podmínky ženské pečující migrace v České republice.

3 Jelikož jsem se ve své disertační práci zabývala také sociálními podmínkami ukrajinské ženské pečující migrace, mé informátorky musely pracovat jako uklízečky, hospodyně nebo chůvy v domácnostech, a to na plný úvazek nebo ve vedlejších zaměstnání.

4 V disertační práci jsem se rovněž pokusila ukázat, že „objekty lásky“ (předměty a remittance, které zasílají transnacionální matky svým dětem a rodinám) nejsou pouze doplňkovými předměty, které proudí v transnacionálních prostorech, ale hrají významnou evokativní, instrumentální a emoční roli v prožívání transnacionálního mateřství. V kontextu biografických příběhů můžeme objekty lásky

vnímat také jako specifickou formu jakéhosi poselství (zprávy), které předávaly svým dětem, rodinám a sobě samým. Dokazovaly „správnost“ své volby odejít do zahraničí. Předměty ve formě darů plní důležitou kompenzační roli za fyzickou absenci matek v jejich „reprodukční“ roli, symbolicky rekonstruují a udržují příbuzenské vztahy. Zároveň ale zdůrazňují novou produkční roli ekonomických živitelek svých rodin a obhajují fakt, že „opustily“ své děti.

5 Během svého výzkumu jsem se setkala s poskytováním náhradní péče pouze babičkami, v jednom případě o dítě dlouhodobě pečovala teta transnacionální matky (ta ji sama jako sirotka vychovala).

© Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2012

Petra Ezzeddine je sociální antropoložka, působí na katedře obecné antropologie a katedře genderových studií FHS UK v Praze. Ve svých výzkumech se věnuje metodologii kvalitativního výzkumu, genderu v migraci, transnacionálnímu rodičovství a transnacionálním sítím péče o děti a staré lidi. Korespondenci zasílejte na adresu: luksik76@hotmail.com.



Bahna, Miloslav. 2011. *Migrácia zo Slovenska po vstupe do Európskej únie*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 219.

Knih sa venuje migrácii zo Slovenska v období pred a po vstupe do Európskej únie v rokoch 2002 až 2009. V teoretickej rovine rozpracúva možnosť konceptualizovať medzinárodnú migráciu v rámci systémovej teórie. V rozsiahlej analytickej práci s mnohými doteraz neanalyzovanými údajmi o migrácii zo Slovenska a z ďalších nových členských krajín EÚ autor kladie otázku, či je možné tieto migračné toky vysvetliť pomocou klasických teórií medzinárodnej migrácie. V knihe nájdete aj odpovede na otázky: • Je Slovensko naozaj krajinou s historicky druhou najväčšou emigráciou po Írsku? • Aké spoľahlivé sú bežne používané údaje o rozsahu migrácie zo Slovenska? • Zodpovedá rozsah migrácie zo Slovenska po roku 2004 do Veľkej Británie a Írska výške slovenských platov? • Má regionálna platová úroveň vplyv na individuálne rozhodovanie o migrácii? • Čím sa líši slovenská migrácia do Česka a do Británie? • Aký je rozsah vnútro-slovenskej migrácie v európskom porovnaní?